

# پیشہات و ئالۆزیه هه نوکەییەکانی بهردهم کابینه کە ی سوودانی

09-03-2023

نووسەرەکان

د. یاسین تەها

**کورتە :** یاسای ههلبژاردن که هیژه شیعهکانی چوارچیوهی هاوئاھەنگی دەیانەوێت به سیستمی "سانت لیگۆ" و که مکردنەوێ بازنەکانی ههلبژاردن (له 83 بازنە بۆ 18) تیپهپڕین، تەنیا سەدرییهکان تووڕه ناکات بەلکو گورز لهو هیژه نوێیانەش دەدات که له پاش تشرینی 2019 دروستبوون، یان ئەو "سەربەخۆ" یانە بەکەلک وەرگرتن له فرەبازنەیی گەشتوونەتە پەرلەمان، ئەمانەش جگە له چەتری سەدر چاویان له کۆمەک و پشتیوانی مەرجەعیەتی نەجەفیشە که پێشتر پشتیوانی له زۆرکردنی بازنەکانی ههلبژاردن کردووه، ئەگەر هەموو ئەمانەش بچنە سەر یەک هێل و یەک ئاراستە، ئەو بەرەنگاربوونەوێیان بۆ هیژه شیعه حوکمرانەکان قورس و باجدار دەبێت بەتایبەت که ئەوان هیشتا له دلەخورتیی گۆشارە داراییەکانی ئەمەریکادان و ترسی ئەوێان هەیه پلانیك بێت بۆ دووبارەکردنەوێ ئەزموونی رووخاندنی حکومەتەکە ی عەبدولمەهدی (2019 \_ 2020) له رێگای خۆپیشاندانەو

پاش تێپەراندنی بەربەرستی 100 رۆژی یەکەم و ھێوڕیوونەوێ رێژەیی مەترسییەکانی "ھەلکشانی شێتان" ە دۆلار، لەپەر حکومەتی سوودانی کەوت بەسەر ئالۆزییەکانی ھەمواری یاسای ھەلبژاردن. ئەم یاسایە کە جێگیر نییە و ھەر چەند سالیکی وەک کراس بەبەری ھێزە سیاسییە بالادەستەکان دەبێ و دەدوورێ، ئەم چارەیان لەکاتیکیدا خراوەتەرپو کە جەمسەرێکی سەرەکی و گرنگی شیعە کە سەدرییەکان لە دەرەوێ پەرلەمان و پرۆسەیی سیاسین، ئەگەر یاساکەش بەخواستی ئەوان بڕوات کە فرە بازەنییە، ئەو ئەگەری دووبارەبوونەوێ ھەمان ئەنجامی ھەلبژاردنی تشرینی 2021 ھەبێ کە سەدری کرد بە یەکەم، ئەگەریش دژی خواستی سەدرییەکان بێت و گۆیان بۆ نەگیرێت ئەو مەترسی گەرانەوێ بۆ شەقام و ناپەزانییەتی زیاتر دەکات و لە ھەردوو بارەکەشدا سەدر ھەر گری و لەمپەرە بۆ ھێزە شیعەکانی رکا بەری ئەگەرچی خۆشی دوورەپەریز کردبێت.

یاسای ھەلبژاردن کە ھێزە شیعەکانی چوارچێوەی ھاوئاهەنگی دەیانەوێت بە سیستەمی "سانت لیگۆ" و کەمکردنەوێ بازەنییەکانی ھەلبژاردن (لە 83 بازە بۆ 18) تێپەرێن، تەنیا سەدرییەکان توو پەرە ناکات بەلکو گورز لەو ھێزە نوێیانەش دەدات کە لە پاش تشرینی 2019 دروستبوون، یان ئەو "سەربەخۆ" یانە بەکەلک وەرگرتن لە فرەبازەنیی گەیشتونەتە پەرلەمان، ئەمانەش جگە لە چەتری سەدر چاویان لە کۆمەک و پشتیوانی مەرجەعیەتی نەجەفی شە کە پێشتر پشتیوانی لە زۆرکردنی بازەنییەکانی ھەلبژاردن کردووە، ئەگەر ھەموو ئەمانەش بچنە سەر بەک ھێل و بەک ئاراستە، ئەو بەرەنگاریوونەوێ بۆ ھێزە شیعە جوکمپرانەکان قورس و باجدار دەبێت بەتایبەت کە ئەوان ھێشتا لە دڵخورتیی گۆشارە داراییەکانی ئەمەریکادان و ترسی ئەو یان ھەبێ پلانیکی بێت بۆ دووبارەکردنەوێ ئەزموونی رووخاندنی حکومەتەکەیی عەبدولمەھدی (2019 \_ 2020) لە رێگای خۆپیشاندانەو.

لەپاش ئەو ھەموو نەرمییە "چوارچێوەی ھاوئاهەنگی" نواندیان بۆ بەرژەوونەندییەکانی ئەمەریکا لە پای رەواندەوێ ھەندیک لە مەترسییەکانی قەیرانی دۆلار و بەرگرتن لە ئەگەری قۆستنەوێ لە ناویدا، درزی دووھم کە دەشێت سەدر کەلکی لێوھەربگرێت بۆ تەنگەتاوکردنی رکا بەرەکانی ناپەزانییەکانی پەییوەست بە پرۆژەیی ھەمواری یاسای ھەلبژاردن، لەم چوارچێوەیەشدا باس لەو دەکرێت کە لەچەند ماوێ داھاتوودا مستەفا کازمی سەرکۆوەزیرانی پێشوو بە پرۆژەییەکی سیاسی نوێو بەگەریتەوێ بۆ بەغدا و لەگەل ھەندیک لە ھێزە مەدەنییەکانی تر خۆیان رێک بخەنەوێ بۆ ئەوێ لەگەل سەدردا بەر بەنیازەکانی چوارچێوەی شیعە بگرن بەتایبەت پاش ئەوێ کازمی ئەستۆ پاکیی خۆی وەرگرت لە تاران و دەنگۆی ئەوێ ھەبێ سلاو و کاخەزی تاران لەگەل خۆیدا ھینابیێت بۆ سەدر، بەلام بەگۆرێ زانیاری ناو رەوتەکەیی مەقتەدا سەدر، ھێشتا سەدر ھێچ وەلامی نەداونەتەو.

جگە لە یاسای ھەلبژاردن، حکومەت لە بەردەم تاقیکردنەوێ پرۆژەییاسای بودجەشدا بە دوا کەوتووێ بۆ مانگی ئادار و نیسان، ئەم وێستگەییەش جگە لە ئاستی ھەریکی کوردستان و بەغدا لەسەر ئاستی چوارچێوەی شیعە و ھاوپەیمانییە سوننەکان (سیادە و عەزم)، ھەروەھا لەسەر ئاستی ناوخوا شیعە جوکمپرانەکانیش ھەر لێکەوتەیی دەبێت، چونکە دا بەشکردنی پارە و داھات بەسەر جەمسەرەکانی ھێز ئاسان نییە و ئەگەر لایەنیک ھەلوااردە بکریێ یان بەشی پێکھاتە و پارێزگا و جەماوەر و کۆمپانیا و بەرژەوونەندییەکانی کەمبکریتەوێ، ئەو ئەگەر کراوێ بۆ ئەوێ بچێتە بەرەیی بەرھەلستکاری کابینەیی حکومەت، ئەمە لەکاتیکیدا حکومەتەکە خۆی بەدیار بێدەنگی و ئامارەکانی سەدر و رەتەکەییوێ رۆژ دەژمیریێ.

لە بودجەدا گری زۆر ھەن؛ خەلماندنی نرخێ نەوت، پرینەوێ نرخێ دۆلار و چارەسەرکردنی جیاوازی زۆری نرخە فەرمی و بازارییەکە، بەدوای ئەوانیشدا جێگە کردنەوێ گفەکانی کارنامەیی حکومەت، لەمەش گرنگتر رازیکردنی لایەنە سوننەکان و چارەسەرکردنی گری بەشە بودجەیی ھەریکی کوردستان کە بپارەکانی دادگای فیدرالی بژاردەکانی مامەلە لەگەل کردنی خزانەدووەتە تونیلێکی بەرتەسەکەوێ. بەگۆرێ پەرنسیپی گەمەیی دیموکراسی ھێزە شیعەکان زۆرینەیی ئەو یان ھەبێ بەتەنیا بودجە تێپەرێن، بەلام لەکاتیکیدا کە ئەوان لە ئەمەریکا و ئەورووپا دەگەرێن بۆ سەلماندنی ئەوێ حکومەتەکە بکە فراوان و ھەمەچەشنە تەنیا ھی شیعە نییە، ھەلوااردەکردنی ئەم دوو جەمسەرە یان بپاکیی بەرامبەریان ھەروا ئاسان نییە وەک ئەو کاتە کە حەیدەر عەبادی سەرکۆوەزیرانی پێشووتر (2014 \_ 2018) بەھۆی شەری داعشەو ھەموو پالێشتییەکی نێودەوڵەتی ھەبوو.

بەگۆرێ ئەو ئامارەیی بەردەستن ھێشتا سوودانی بەتەواوی لە تێستی ئەمەریکا دەرئەچوو، لە واشنتن زۆرێک بەو چاو تەماشای دەکەن بەلێ ناکریێ بە "پاشکۆی ئێران" تەماشای بکریێ، بەلام ناشتوانیێ زۆر لە قسەیی بکە سیاسییەکە دەربچێت لە چوارچێوەی شیعە کە بە ئاشکرا دوو وەزیریان لە گرووپە چەکدارەکانی دژە ئەمەریکا و سزادراوی واشنتن بەسەردا سەپاند کە بریتین لە نەعیم عەبودی، وەزیری خۆیندنی بالا (عەسایب) لەگەل ئەحمەد ئەلئەسەدی وەزیری کار و کاروباری کۆمەلایەتی (جند الإمام - الفتخ). ھەر لەبەر ئەو دڵپاوی ئەمەریکیەشە وەزیری دەرەو (د.فوتاد حسینی) و شانە بالاکی عێراق لە واشنتن نەیاننوانی مانگی رابردو بانگھێشتنامەبەک بۆ سودانی بە ئاسانی مسۆگەر بکەن و ئەو سەردانە بە دیاری نەکراوی ماوەتەوێ تاوێکو کاتیکی دیکە.

لە دەرەوێ عێراقیش، ئێران و تورکیا کە دوو دراوسێ ھەرە پەییوەندیارەکەیی عێراقن لەبەردەم پێشھات و ئەگەری جۆراوجۆردان کە بەشیکیان سیاسی و ئابووری و، ھەلبژاردن و بەشەکەیی دیکە کەمئای و کەمی بارانە کە سەرجەمیان کاریگەری گەورەیان لەسەر

عِراق دېيىت، مەسەلەي كۆنترۇللىرىنى دزەكردنى دۆلارىش بۇ ئەم دوو ولاتە لە عىراقەو پابەندىيەكى كىت و پېر و ناكاهە كە شكاهەتە گەردنى حكومەتى سوودانى و زانىارىيە دزە پىكراوكان باس لەو دەكەن مەسەلەي پابەندى بە "سىستىمى سوئىفت" و خۇ ئامادەكردن بۇ پىشھاتەكانى توركىا و ئىران ھاندەرى ئەمىندارى گىشتى نەتەو پەكگرتووەكان بوو كە خۇي بەيىنئە ئەو ئاستەي چەند كۆر و كۆبوونەوہەك بەپرسە عىراقىيەكان بگەپت و بچپتە ئەو خوانانەشى كە ئەمىندارى عەسايىب سەرۇكى "بابليون"ى تىدایە كە دوو سزادراوى ئەمەرىكان، لەو دىدارانەشدا "گۆتيريش مەترسىيەكانى راستەوخۇ بەگوئى ئامادەبووان داوہ" بۇ ئەوہى پاساويان نەمىنئىت" چونكە ئەگەرى زال ئەوہە لەمەولا ئەمەرىكا گوشارەكانى لە دياردە بىزراوہكانى عىراق يان ئاودىوى دۆلار بۇ ئىران بگوازيتهوہ بۇ بارەگاي نەتەوہ پەكگرتووەكان لە مانتھاتنى نيويۇرك.

ئەو ھاوپەيمانييە شىيعىيە كە بېيارە بەرەنگارى ئەم ئالنگارىيانەي عىراق بېيئەوہ چەند مانگىك بەر لە ئىستا پالئەرى مانەوہى بە تۆكمەيى و بەك رىزى زياتر بەرەنگاربوونەوہى سەدر بوو، ئىستا كە حكومەت پەكلايى بووہتەوہ و لەبەردەم ئەگەرى ھەلئىزاردنابە ئەوان كەوتوونەتە شەرى قورسى بەرژەوہەندى حىزبەكانيان و گەپان بەدواي پىگە بۇ ھەلئىزاردنى داھاتوو، ھەرچەندىشە زوو زوو دەگوتريت كە دوو جەمسەرە ركابەرەكەي ھاوپەيمانييەكە "دەولەتى ياسا" و عەسايىب" كۆك و تەبان و لەگەل جەمسەرەكەي دىكەي "حەكىم - عەبادى" كىشەيان نىيە، بەئام پىدراوہكان بەرەو ئەوہن كە لاىنە شىيعەكانى بىكەي سوودانى ھىندەي چاويان لەسەر سۇراخكردنى قۇناغى داھاتووہ ھىندە لە بىرى تۆكمەكردنى ئەم قۇناخەدا نىن و لە چەند رۆزى رابردووشدا ھەندىك لە جياوازييەكانى ئاراستەي سوودانى سەرۆك وەزىران و ھىزە شىيعەكانى ھاوپەيمانى دەرگەوتوون بە تايبەت لە بوارەكانى پابەندى وەزىرەكان بە حىزبەكانيان و خەمساردىيان لە "بەرەنگاربوونەوہى گەندەلى" ئەمەش دەرگاپەكى دىكە بە پووى ناكۆكى و جياوازي زياتر لە ناو كابىنەي حكومەت و راگرە سىياسىيەكانى.